ئەنتۆنیۆ گرامشی و فەلسەفەی پراکتیک.. ‏‏و.لە عەرەبیەوە: یاسین لەتیف

‏گرامشی مارکسیزمێک پێشنیار دەکات و ناوی دەنێت “فەلسەفەی پراکتیک” . ئەم فەلسەفەیە جۆرێک نییە لە پراگماتیزم، بەڵکو شێوازێکە لە بیرکردنەوە کە کێشە تیۆریەکان بە مێژوویی دەکات. بەم شێوەیە جیاوازی دەکات لە نێوان “ئایدۆلۆژیای ئۆرگانیکی مێژوویی، کە پێویستن بۆ پێکهاتەیەکی دیاریکراو، هەروەها ئایدۆلۆژیای عەقڵانی و ئارەزوومەندانە کە جێی شانازیە .

‏١ – کار

‏ئەنتۆنیۆ گرامشی (١٨٩١-١٩٣٧)، گرنگترین فەیلەسوفی مارکسیستی بوو لە ئەوروپای ڕۆژئاوا، لە دوای مردنی زیاتر لە ڕێی بەرهەمەکانیەوە ناسراوە، کە هەموویان لەو ماوەیەدا ب□ڵاوکراونەتەوە کە لەم لێکۆڵینەوەیەدا باسکراوە. ئەم بەرهەمانە بریتین لە سی و دوو دەفتەری زیندان، کە پێکهاتووە لە نزیکەی سێ هەزار لاپەڕەی دەستنووس و (نزیکەی چوار هەزار لاپەڕە لە وەشانی چاپکراو)، پێش مردنی لە زیندان نوسراون لە ساڵی ١٩٢٩ تا ١٩٣٥ . دوای دوور خستنەوەی لە ژیانی سیاسی بە هۆی زیندانی کردنیەوە . گرامشی پلانێکی دراسە کراوی تیۆری داڕشت و هەوڵیدا پەرەی پێبدات سەرەڕای ئەو ئاستەنگانەی کە سیستەمی زیندان سەپاند بووی بە سەریدا ، بۆ ئەمەش سەرسەختانە خەباتی کرد بۆ بە دەستهی□نانی کەرەستەی نوسین بۆ پرۆژەکەی . نووسەرانی میراتی گرامشی نموونەی ئەم گرژییە بەردەوامەیان کۆکردۆتەوە لە مانگی ئەیلولی ساڵی ١٩٣٠ گرامشی فەیلەسوف نوسراوێکی نوسی بۆ سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتەی ئیتالیا و گوتی : من هێشتا پانزە ساڵ زیندانی لە پێشمدایە، ئەمە پرسێکی گرنگە بۆ من، بۆ ئەوەی بزانم کام کتێب بخوێنمەوە . ئەم بارودۆخە بە تەنیا بەسە بۆ ڕوونکردنەوەی زۆری تێبینییە پەرش و بڵاوەکان و وەرگرتنی بیرەوەری و.... هتد، لە دەفتەرەکانی زینداندا هەرچەندە توێژینەوە درێژخایەنەکانیش لەخۆدەگرێت، بەڵام ئەم فەیلەسوفە بەپێی ئامانجەکەی تەواوی کارەکەی داڕشت ، مەبەستی دیاریکردنی بوژانەوەیەکی تەواو بوو بۆ مارکسیزم و پێشخستنی ئەم چەمکە بە هۆی پێداویستی ژیانی پراکتیکی بێکەڵک و کۆن بووەو گەیشتوەتە ئاستێک پێویست بەوە دەکات فریای چارەسەر کردنی ئەو ئەرکە ئاڵۆزانەی

بکەوێت کە پەرەسەندنی خەباتی ئێستا دەیخاتەڕوو . واتە بەرزکردنەوەی بە ئاستی دروستکردنی ڕۆشنبیریەکی نوێ و یەکگرتوو. گرامشی وای دەبینێت ئەوەی ئەم پێشهاتە نوێیە جیادەکاتەوە، پێکهێنانی حزبە کۆمۆنیستەکانە بەگشتی و سەرکەوتنی شۆڕشی لە ڕوسیا بەتایبەتی ، لەو ساتەوەختەوە چینێکی ژێردەستە بە ڕاستی سەربەخۆ و بالادەست دەبێت، ئەمەش دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی جۆرێکی نوێ لە دەوڵەت، پێداویستی بنیاتنانی سیستەمێکی نوێی فیکری و ئەخلاقی لە فۆرمێکی کۆنکرێتیدا دروست دەبێت. لەم دەقەدا دەستەواژەی “چینی ژێردەستە” هاوتایە لەگەڵ دەربڕینی باوی مارکسیستی “چینی بالادەست” و وشەی بالادەست ، هەرچەندە ڕۆشنبیری لە جەوهەریدایە بەڵام ئاماژەیە بۆ تیۆری دیکتاتۆری لینینیزم و هاوپەیمانییەکانی پرۆلیتاریا.

گرامشی سانسۆری زیندانی تێپەڕاند بە دەربڕینی جۆرێک لە ئەبستکرات ، ئەویش بە ڕاست کردنەوەو دەستکاریکردنی هەندێک چەمکو گوزارەو ناوی مارکسیزم کە ئەو کات بە کاری دەهێنا . یەکێک لەو فێڵە زمانەوانیانە کە لەگەڵ مەبەستە فەلسەفیەکەی گرامشی دەگونجا ، مارکسیزمی نوێ بەخت یاوەری بوو بە قەد زاراوەی ژیاری میتافیزیکی ئەرستو گرنکی هەبوو . گرامشی سوور بوو لە سەر ئەوەی کە بە هیچ شێوەیەک وشەی “مارکسیزم” بەکارنەهێنێت، بەڵکو زیاتر “فەلسەفەی پراکتیکی بە کار دەهێناو دەینووسی. ئەوەی ئەو دەیویست ڕووبەڕووبوونەوەی فەلگاریزەکردنی “ابتذال” یان بێئەرزش بوونی مارکسیزم بوو لە پراکتیکدا . گرامشی لەم ئەرکەیدا ئیلهامی لە مارکسیزمەوە وەر دەگرد ، بەو مانایە نەبوو ناوەندێتی چەمکی مارکسیزم لە پراکتیکدا بسڕێتەوە ، بەڵکو قوەترین چەمکی پێدە بەخشی کە تاکو ئێستا وێنەی نەبووە لە ئەدەبیاتی فەلسەفەی مارکسیزمدا . دوور لە بناغەی پیشاندان و گوزارشت کردن بە ڕاستی گرامشی فەیلەسوفی پراکتیکی بوو .

٢ – زانست و فەلسەفەی پراکتیک

بەڵام فەیلەسوفی پراکتیک پراگماتیست نەبوو: جگە لە هێشتنەوەی بەردەوامی “لۆژیکی فۆرمالی پێویست”، یەکەم کێشەی ئاشتکردنەوەی زانست و پراکتیک بوو . بە دیاریکراوی لە ڕێی ڕەخنەی (ناوردکراوەوە لە دەفتەری تێبینیەکانیدا) چارەسەری پراکماتیزم و پۆزەتیفیزمی بە شێوەیەکی گشتی کردووە . ئەم ڕەخنەیەی بە پلەی یەکەم دژ بە چەمکی پۆزەتیڤیستی زمانە (گرامشی وەک ئەکادیمیستێک شارەزاو پسپۆری زمانەوانی بوو)، کە تیایدا سنووردارکردنێک دەبینێت : لە ڕاستیدا زمان کەمەڵێک ڕاستی کەم تا زۆر یەکگرتوو و تەکمەی

ئۆرگانیکە: تا ئەو ڕادەیەی دەتوانرێت بڵێین هەموو بوونەوەرێکی قسەکەر زمانی تایبەتی خۆی هەیە ، بەو مانا یەی شێوازی تایبەتی خۆی هەیە بۆ هەست و بیرکردنەوەو ڕۆشنبیری بە پلەی جۆراو جۆر . ‏ژمارەیەکی زۆر یان کەم لە تاکەکان لە چەند چینێکدا یەکدەخات و بەردەوام دەبن لە گوزارشت کردن، بە پلەی جیاواز لە یەکتر تێدەگەن و … هتد.. ئەم جیاوازییە مێژوویی کۆمەڵایەتیانە لە زمانی هاوبەشدا ڕەنگ دەداتەوە. ئەمانە کۆسپن و هۆکارەکانی هەڵەن کە پراگماتیستەکان لێکۆڵینەوەیان لەسەر کردووە. بەم شێوەیە بات□تی تیۆری زمان بریتیە لە کەرەستەی زانست لە پراکتیکی مێژوودایە. گرامشی هەمان کردار لەگەڵ ئەمەدا دەکات بە پشتبەستن بەو هەواڵانی کە لەو کاتەدا لە کۆنفرانسە زانستیەکانەوە پێیدەگات . وەک ئەوەی بە شێوەیەک لێی تێنەگەیشت بێت لەو ساڵانە لە سایەی دۆخی خۆیدا.

‏گرامشی ئەو کێشانەی چارە سەر کردووە کە مایکرۆفیزیا دەیخستن□□وو ،لە یەکێک لە دەفتەرە تێبینیەکانیدا ئاماژەی بۆ دەکات و ناوی ناوە "دیاردەی بچووک" و لە فەلسەفەکەشیدا شر□ق□ی کردووە . ئلهامبەخش بوو لەم پەیوەندیە بینراوەی نێوان چاودێرو دیاردە لە مایکرۆفیزیادا بۆ چەمکێکی نوێی بات□تگەرایی ، بەم پێیە هەنگاوی هاویشت بۆ تێکەڵ کردنی زانست بە فەلسەفەی پراکتیک بە شێوەیەکی سیسماتیکانە . ئەوەی بۆ زانست گرنگە بات□تیەتی واقیع نییە بەڵکو ئەوەی بۆ مر□ق گرنگە پەرەپێدانە بە میتۆدەکانی و بەردەوام ڕاست کردنەوەی ئامرازە مادی و لۆژیکەکانیەتی (لەوانەش بیرکاری). ئەوەی بۆ ئەو گرنگە کولتوورە و دواجار پەیوەندی مر□ق ل□گەڵ واقیع لە ڕێگەی تەکنەلۆژی□اوە. تەنانەت لە زانستیشدا گەڕان بەدوای حەقیقەتدا بە دابڕان لە مر□ق ل□ پارادۆکسێک زیاتر نییە . بەم شێوەیە گرامشی سەر لە نوێ تێزێکی بنەڕەتی مارکس (١٨١٨-١٨٨٣) داڕشتەوە " سەبارەت بە فەلسەفەی پراکتیک .گرامشی دەنووسێت ناتوانرێت بوون لە بیرکردنەوە دابڕێت ، هەروها مر□ق ل□ سروشت، یان چالاکیی لە مادە، یان سوژە لە ئۆبژە دابب□یت . ئ□گ□ر مر□ق ئ□م دابڕانە پراکتیزە بکات دەکەوێتە ناو ئەبستراکتێکی بێمانا وە.

‏3. فەلسەفەی واقیعی و مێژووگەرایی.

‏فەلسەفەی پراکتیک فەلسەفەیەکی واقیعیە ، سەرەتا بەو دانپێدانانە دەست پێدەکات ک□ هەموو مر□ق□کان فەیلەسوفن ، پاشان سنوور و تایبەتمەندییەکانی ئەم "فەلسەفە خۆبەخۆیە" لە زمان و عەقڵی ساغدا دەدۆزێتەوە ،هەروه□ا لە تێڕوانینی گشتی (ئایینی، ئەفسانەیی و خورافات) و گەردووندا دەیاندۆزێتەوە.‏دەشێت فەلسەفە ئەکادیمی بێت

ب پی فیلسوف نگ پیوندی ب فلسفی خ بخو ه بت ،
بام لاینکی هونری تایبتی هی جوهری ئم لان هونری لودای ک فیلسوفی پیشیی درک ب مژووی وردی ئم کشان دکات ، وات مژووی فلسف . ئگر ئوش ل برچاو بگرین ک فلسفی خبخ دیسان مژوویی و گاو و هکاری مژوویی ب گانکاری هی تدگین ب مانای استوخو ئاشکرا مرق ناتوانت فیلسوف بت ، وات توانینکی خنیی یکگرتووی هبت ب جیهان [تنها فیلسوف ناخبخکان] ب بئوی درک ب مژوویی بوونی بکات ل ئاستی کنکرتیدا، وات ل ووی مژوویی‌و، () دبت فلسف ل سیاقی پراکتیزی (کردی) مرییدا تبگین. گرامشی ب کورتی چند ساتوختک ل مژووی فلسف دخات ووو ک تیایدا بیرمند مزنکان ئو گایان خشکردووی ک مارکس کردیی وی سرکیی فیکری خی: قش تماس، ک هشتا لسر چکی ینانییکان بوو، بام ب جختکردنو یکی زیاترو، فری کردین ک "ئقی تامانیی فراوانخواز ب پراکتیزی کردیی گونجاو". بام لایبنیتز و ڤیک، ب پچوانی ئوو، کوتن شون چالاکیی فیکر: "جادووگر تامانییکان چین، جادووگرانی پراکتیزن" (گتفرید لایبنیتز (١٦٤٦ – ١٧١٦)) "استی بریتیی ل واقیع" (ڤیک). ل کتایدا، هیگ ، گرامشی ئاماژ ب بوونی داشتنکی هاوشو دکات ل ووی شوو لای ترتولیان (نزیکی ١٥٥/١٦٠ تا دوای ٢٢٠ ز)) فری دکردین ک "هر شتک واقعی (حقیقی) بت، ئقانیی". فلسفی پراکتیز (پراکتیس) جارکی تر ئم ئاودانوان دخاتو ووو: مسلک ئو نیی ک تامان درژ دبتو ب پراکتیز، یان هاوتریبی دبت، یان لناو خیدا دیتونتو، بکو واقیعی مریی [شتکی] کردیی، دستکردی مرڤ و زانینیشی بریتیی ل دروستکردنی . بی بابتی مرق بوون دگتو کشی سرکی و یکمی فلسفی .

4. کشی یکم و سرکی

کاتک پرسیارک دکرت "مرق چیی؟" ئم ناماوت (ل ووی فلسفییو) پکهاتی بایلژی مرق بزانین، چونک ئگر پرسیارک ئو بوای، دبوو چاوی ئنجامی هاوتاکانی زانست سروشتییکان بکین، بکو ئو شتکی دیکی: "مرق دتوانت ببت چی؟" وات ئایا مرق دتوانت چارنووسی خی کنتی بکات، ئایا دتوانت خی دروست بکات ، ئایا دتوانت ژیان ب خی دروست بکات؟ . هموو فلسفکان تا ئستا نیانتوانیو وامی ئم

پرسیارە بدەنەوە، چونکە مرۆڤیان وەک کورتکراوەیەک لە تاکایەتیەکەیدا سەیر کردووە. بەڵام ئەو مرۆڤایەتیەی له تاکدا دەردەکەوێت، له سێ جۆر ڕەگەز پێکدێت: یەکەم تاک خۆی؛ دووەم ئەوانی تر ، سێیەم سروشت ، ڕەگەزی دووەم و سێیەم ئاڵۆزن.
‏تاک بە شێوەیەکی میکانیکی لەگەڵ ئەوانی تر و لەگەڵ سروشتدا ناچێتە ناو پەیوەندییەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی ئۆرگانیک (لەگەڵ ئەوانی تر)، و نەک تەنها (لەگەڵ سروشت) چونکە سروشت خۆیەتی، بەڵکو بە شێوەیەکی چالاکانە لە ڕێگەی کار و تەکنەلۆژیاوە لەوانەش لەم چەمکە کۆتاییەدا ئامرازە عەقڵانیەکانە واتە زانست و فەلسەفە . لە ڕونکردنەوەی کۆتایدا گرامشی پۆلێک دادەمەزرێنێت بە ناوی "گرێبەست" بێگومان یەکێک لە وڵامە دۆکترینە مارکسیستەکان پێکدێنێت بۆ شیکاری بونگەرایی ، جگە لەوەش ئەم پەیوەندیانە چالاک و هۆشیارن، واتە گونجاوە لەگەڵ تێگەیشتنی مرۆڤایەتی لێیان بە پلەیەکی جێوازەوە .
‏بۆیە دەکرێ بڵێین هەموو مرۆڤێک خۆی دەگۆڕێت و خۆی ڕاست دەکاتەوە ، بە قەد کۆی گۆڕین و ڕاست کردنەوەی ئەو پەیوەندیانەی کە سەنتەرو ناوەندی ئەوە . لەم قۆناغەدا داڕشتنەوەی تەواوکاری سەبارەت بە چەمکی سروشتی مر□ق ل□ لایەن مارکسەوە بۆ گرامشی هەژمار دەکرێت. ئەگەر بڵێین سروشتی مر□ق ک□ی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانە [وەک مارکس وتی] ، دڵخۆشکەرترین وەڵامە، چونکە بیرۆکەی بوون لەخۆدەگرێت، هەروەها دەشێت بڵێین سروشتی مر□ق بریتیە لە مێژوو .

‏٥ – پێکهاتەی سیاسەتی ڕۆشنبیری

‏ڕەگ و ڕیشەی جیهانی مر□ق، واتە مێژوو و کولتور جیاوازن و دژ بەیەکن. لە هەموو قۆناغەکانی مێژوودا کۆمەڵێک کەس هەبوون کە چەمکێکی ڕوونیان بۆ جیهان هەیە، بە چەشنێکیتر سەرکردە ڕۆحییەکانی هەر کۆمەڵگایەک وەرگرین چەمکێکی دیکەیان هەیە بۆ جیهان، لانیکەم بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لە پراکتیکدا دژایەتی چەمکی یەکەمیان دەکات . ئەمە پێکهاتەی ڕۆشنبیری سەرەتایی چینێکی باڵادەستە، یان چینێکی ژێردەستە، لە فەرهەنگی دیاردەناسیی گرامشیدا لەم دۆخە ڕۆشبیریە دژبەیەک و دابەشبووەدا تێگەیشتن لە [چینە باڵادەستەکانمان] بۆ ئاشکرا دەبێت لەڕێگەی ململان بۆ بە دەست هێنانی هەژموونی سیاسیەت . سەرەتا لە بواری ئەخلاقدا، پاشان لە بواری سیاسەتدا، بۆ ئەوەی بگاتە فۆرمولەیەکی باڵاتری چەمکی تایبەت لە واقیع . هۆشیاریی سەر بە هێزێکی دیاریکراوی باڵادەست =[چینی کۆمەڵایەتی] ، واتە هۆشیاری سیاسی قۆناغی یەکەمی خود هۆشیاری دواتر پێشکەوتنخوازانە، کە تیایدا تیۆری و پراکتیک

یەکدەگرن ، دواجار ئەمە ڕێگە بە گەشەکردنی تەواوی تاک دەدات .
بەم پێیە یەکێتی تیۆری و پراکتیک ڕاستیەکی میکانیکی نییە بەڵکو پرۆسەیەکی مێژوویە . کاتێک پرۆلیتاریای دەسەڵاتدار هەژموونی خۆی دەسەپێنێت و دەوڵەتی خۆی دروست دەکات، بناغەکانی گەشەسەندنی تەواوی ڕۆحی خۆی دادەنێت؛ دەگاتە ساتێکی "پاککردنەوە" کە تێیدا چیتر بەهۆی بەرژەوەندیە خۆپەرستە کۆنەکانەوە ناجووڵێت کە پێشتر بە بەردەوامبوونی پێویست بوون. بەڵام سەرکەوتن لەم گەشەکردنەدا لەم داهێنانە کولتوورییەدا تەنیا پەیوەست نییە بە فاکتەرەکانی هێزەوە. گرامشی لێرەدا پێویستی ڕاستی زانستی و " وێنای لۆژیکی پێویست" بە یاد دەهێنێتەوە. تەنیا کاتێک ئەمانە هەبن دەتوانرێت حەقیقەتی مێژوویی بەدەست بهێنرێت و لە هەمان کاتدا تێکڕا بە واقیـــع بکرێـــت . ئەوەش ڕوونە کە بنیاتنـــانی بەکۆمەڵ لەم جۆرە ناتوانرێت بە ئارەزووی خۆیان ، لە دەوری هەر ئایدۆلۆژیایەک لە ڕێگەی ئیرادەی بنیاتنەری فەرمی کەسایەتییەک یان گروپێکەوە ئەنجام بدرێت کە لە فەناتیزمەوە بە چەمکە فەلسەفی یان ئاینییەکانی خۆی پێشنیاری دەکەن . پابەندبوون یان پابەندنەبوونی جەماوەر بە هەر ئایـــدۆلۆژیایەکەوە ڕێگـــای پشتڕاستکردنەوەی ڕەخنەی ڕاستەقینەی عەقڵانییەت و مێژوویبوونی شێوازەکانی بیرکردنەوەیە . ئا لێرەوەیە گاڵتە کردنەکەی گرامشی کە لە (مارکسەوە وەریگردووە) تەنها بە ئایدۆلۆژیەکان ، ئەم بابەتە میراتی گەورەی مارکسیستە هاوچەرخەکانی ئیتالیایە وەکو سەزار لوپۆرینی (1909-1993) . ە

گرنگترین بڵاوکراوەکانی گرامشی دوای مردنی بریتین لە: نامەکانی زیندان (1947)؛ ماتریالیزمی مێژوویی و فەلسەفەی بەنەدیتۆ کرۆچە (1948)؛ ڕۆشنبیران و ڕێکخستنی کلتوور (1949)؛ ڕێنێسانس (1949)؛ تێبینییەکانی ماکیاڤێلی و سیاسەت و دەوڵەتی نوێ (1949)؛ ئەدەب و ژیانی نیشتمانی (1950)؛ ڕابردوو و ئێستا (1951). داگە بەرت دی. ڕۆنیست لە فەرهەنگی فەلسەفەدا (١٩٠٢-١٩٨٢) سەرپەرشتی کردووە و ساکریستان گریا بە (١٩٦٩) وەریگێڕاوەتە سەر زمانی ئیسپانی ، ساکریستان ئەم نووسینەی خوارەوەی دەربارەی نووسەری "دەفتەرەکانی زینـــدان" خســـتووەتەڕوو:(١٨٩١-١٩٣٧)؛ سیاســـەتمەدار و فەیلەســـوفی ئیتـــاڵی، دامەزرێنەری حزبـــی شیـــوعی ئیتاڵیـــا. لە زانکۆی تۆرینەدا زمانەوانی و فیلۆلۆژیای خوێندووە (بە تایبەتی زانستی زمانەوانی)، بەڵام بەهۆی خۆبەخشی و خۆ تەرخانکردن بە سیاسەت، خوێندنی زانکۆی تەواو نەکرد. بەشداریی لە ڕۆژنامە سۆسیالیستەکانی "شەرەفی گەل" و "پێشکەوتن"دا کردووە. گۆڤاری "سیستەمی نوێ"ی دامەزراندووە، کە ئاراستەی شیوعی (لێنینیزم) کردووەو بناغەی بیرکردنەوەی خۆی و

بیرکردنەوەی سیاسەتمەدارە دیارەکانی دیکەی ئیتاڵیا (پالمیرۆ تۆلیاسی (١٨٩٣-١٩٦٤)) بووە.

دوای دامەزراندنی حزبی شیوعی ئیتاڵی، نوێنەری ئیتاڵیا بوو لە ئینتەرناشناڵی سێیەم (کۆمینتێرن)، پاشان بوو بە ئەمینداری گشتی. لە ساڵی ١٩٢٦ زیندانی کرا و لە ٢٧ی نیسانی ١٩٣٧ کۆچی دوایی کرد، پاش شەش ڕۆژ لەو حوکمەی کە داواکاری گشتی حوکمەکەی بەم قسەیە پاساو دابوو: "دەبێت ڕێگری لەم مێشکە بکەین بۆ ماوەی ٢٠ ساڵ کار نەکات". بەرهەمەکانی گرامشی پێکدێن لە وتارە ڕۆژنامەوانییەکان کە پێش زیندانیکردنی بڵاوکراونەتەوە، و نزیکەی سی دەفتەری یاداشتە کە لە زینداندا نووسیونی ("دەفتەرەکانی زیندان"). بەنەدیتۆ کرۆچە (١٨٦٦-١٩٥٢) نامەکانی گرامشی کە لە زیندانەوە نووسیبوونی، بە کارێکی کلاسیکی نوێی دەزانێت لە ئەدەبیاتی ئیتاڵییدا . گرامشی مارکسیزمێک پێشنیار دەکات کە ناوی لێناوە "فەلسەفەی پراکتیک".
ئەم فەلسەفەیە پراگماتی نییە، بەڵکو شێوازێکی بیرکردنەوەیە کە کێشە تیۆرییەکان دەکاتە مێژوو بەوەی هەمیشە وەک کێشەی کلتووری و ژیانی مرۆیی گشتگیر دەیانبینێت: "ئەوەی بە زانست گرنگە ئەوەندە ئۆبژێکتیڤبوونی ڕاستی نییە، ئەوەندەی بە مرۆڤ گرنگە میتۆدەکانی پەرەپێدەدات و بەردەوام ئامرازە ماددییەکانی و لۆژیکییەکانی (لەوانەش بیرکاری) ڕاستدەکاتەوە؛ ئەوەی بە ئێمە گرنگە کلتوورە. پەیوەندیی مرۆڤ بە ڕاستییەوە لە ڕێگەی تەکنەلۆژیاوە. تەنانەت لە زانستیشدا گەڕان بەدوای ڕاستیدا دابڕان لە مرۆڤایەتی جگە لە پارادۆکسێک هیچی تر نییە . فەلسەفە دەبێت لە چوارچێوەی پراکتیکی مرۆڤایەتیدا تێبگەین، "بە شێوەیەکی کۆنکرێتی، واتە بە شێوەیەکی مێژوویی". کەواتە بابەتی مرۆڤ کێشەی یەکەم و سەرەکیی فەلسەفەی پراکتیکە.
ئەو بابەتانەی کە لای فەیلەسوفە مارکسیە نەریتییەکان یان ئەکادیمیەکان، بەشە سەرەکییەکانی "ماتریالیزمی مێژوویی" پێکدەهێنن (واتە ئەو بابەتانەی لە "فەلسەفەی سروشت"ی ڕۆمانسیەتەوە وەرگیراون)، کردەیانە لە کارەکانی گرامشیدا بوونیان نییە. سەرەڕای ئەوەش بیرکردنەوەی گرامشی دوودڵییەکی سەیر دەوروژێنێت سەبارەت بە بابەتی ئایدیۆلۆژیاکان. گرامشی درکی بەوە کردبوو کە کاری فەلسەفی مارکس لە بنەڕەتدا ڕەخنەگرتنە لە ئایدیۆلۆژیاکان. بەڵام لە لایەکی ترەوە گرامشی پێی وایە هەر بیرکردنەوەیەک کە پەیوەندی بە پراکتیکەوە هەبێت وەک مارکسییەت بە نموونە پێویستە تا ڕادەیەک بونیادنانی ئایدیۆلۆژی یان "ئەفسانە"ی تێدا بێت، وەک لە وتارە سەرەتاییەکانی خۆیدا نووسیویەتی. گرامشی لە ساڵانی پێگەیشتنیدا،

دوودڵ بوو لە بەکارهێنانی ئەم وشەیەو چەمکی مارکسیزمی خۆی بۆ تەواوی لە ئایدیۆلۆژیاکەی دانەماڵی. بەڵکو پەنای بردە بەر جیاکردنەوەی نێوان ئایدیۆلۆژیا ئۆرگانییە مێژووییەکان کە بۆ پێکهاتەیەکی دیاریکراو پێویستن، و ئایدیۆلۆژیا هەڕەمەکی و عەقڵانییە "پێسەندکراوەکان". بەهەی ئەوەی لە ڕووی مێژووییەوە پێویستن، ئەم ئایدیۆلۆژیایانە خاوەنی باوەڕپێکراویەکی دەروونین، چونکە جەماوەری مرۆیی ڕێکدەخەن و بنەمایەک پێکدەهێنن کە مرۆڤەکان تێیدا خەبات دەکەن و تێیدا هۆشیاری لە هەڵوەستەکانیان بەدەست دەهێنن ....هتد."

ڕاکد الجبوری – حوارالمتمدن – ٢٤/ ١٠ / ٢٠٢٥

ئەو کتێبانەی یارمەتیت دەدەن بۆ چارەسەرکردنی کێشە تایبەتییەکانت، ژمارەیان کەمە.. نووسینی/ هاشم ساڵح

وەرگێڕانی / ئاکۆ عەبدوڵڵا

ئەگەر کەسێک لێ پرسیبام لەو ماوە درێژەی لە پاریس دەژی گرنگترین کتێب خوێندبێتەوە چییە؟ یەکسەر وەڵامم دەدایەوە: (دانپێدانانەکان) ی جان جاک ڕۆسۆ. لەوانەیە ئەو خوێندنەوەیە

گەورەترین دەزینەوەی بووبێت بەلامەوە لەدوای گەیشتنم بۆ فەرەنسا، ڕێک چل ساڵ لەمەوبەر. گەر هیچ شتێکی دیکەم نەخوێندباوە، ئەوە بەس بوو بۆ ئەوەی شانازی بکەم و هاتنیشم بۆ وڵاتی مۆلیێر و ڤۆڵتێر بەهەدەر نەچووبێ. بۆچی ئەوەندە گرنگی پێدەدەم؟ چونکە پڕە لەمەیلی مرۆڤایەتی.

لەبەشی یەکەمی ئەو کتێبە و لەلاپەڕەی ژمارە ١٢٠ی چاپی فلاماریونی فەرەنسی ساڵی ١٩٦٨دا، ڕۆسۆ چیرۆکێکی بچووک دەگێڕێتەوە کە لەسەرەتای منداڵیدا بەسەریدا هاتووە، ئەوەش بوو دواتر وەهای لێکرد دانپێدانانەکانی یان بیرەوەرییەکانی بنووسێت بۆ ئەوەی پاساو بۆ خۆی بهێنێتەوە. یان تۆ بڵێ: یەکێک بوو لەهۆیە سەرەکییەکانی نووسینی.

ئەو لەسەرەتای لاویدا بوو، واتە لەتەمەنی شانزدە ساڵی، تازە لەمنداڵی دەرچووبوو کاتێک ڕووداوەکە ڕوویدا. پوختەکەشی بەو شێوەیەیە: وەک زانراوە دوای ئەوەی لەماڵی خۆیان و خێزانەکەی لەجنێڤ رایکرد، سەرگەردان بوو و نەیدەزانی لەچێلەوانی بۆ کوێ سەرهەڵبگرێ. دواتر وەک خزمەتکار لای خێزانێکی ئیتاڵی کاری دەکرد. ڕۆژێک ملپێچێکی جوانی کەوتە بەر دیدە و بڕیاریدا بیدزێت و پێشکەشی کچە خزمەتکارەکەی دیکەی ماڵەکەی بکات کە (ماریون) ی ناوبوو.

بەڵام دوای ئەوەی دزییەکە ئاشکرا بوو، لەڕیسوابوون ترسا، بۆیە ناچاربوو ئەو کچە تۆمەتبار بکات بەوەی ئەو دزیەکەی کردووە. خاوەن ماڵ داوای لەکچە خزمەتکارەکە کرد بێتە بەردەمی بۆ ئەوەی لەگەڵ ڕۆسۆ ڕووبەڕوویان بکاتەوە و دەرکەوێت کامیان دزە و کامیشیان راستگۆیە. بەو پێیەی ئەو کچە بێتاوان بوو، سەرەتا سەری سوڕما و وەڵامی نەداوە. نەیدەزانی چی بڵێت، بۆیە دەستی کرد بەپاڕانەوە و داوای یارمەتی کردن،و سوێندیشی خوارد کە ئەو نییە. لەو کاتەی بەرگری لەخۆی دەکرد، ڕۆسۆ بەتوڕەیی لێی دەڕوانی، وەک ئەوەی هەر زوو شکستی هێنابێت. ئەویش بەنیگای هاوسۆزانە و سەرزەنشت و تاوانبارکردنەوە سەیری ڕۆسۆی دەکرد.

بەدرێژایی ژیانی ئەو دیمەنە بەردەوام لەخەیاڵی دا ماوە. پێی گوت: “نا ڕۆسۆ! پێم وانەبوو تۆ وا بیت. نا ڕوسۆ ئێمە لەگەڵ تۆدا ناگونجێت نا ڕوسۆ… من پێم وابوو تۆ کەسێکی باشیت. هەموو شتێکیش بەڵگەیە بۆ ئەوەی بەڕاستی باشیت. بەڵام بۆچی ئەوەت لەگەڵ کردم؟ بەڕاستی منت خستتە دۆخێکی ناخۆش. حەزناکەم لەشوێنی تۆ بم”. بەڵام ئەو دوای ئەوەی نەیتوانی پەشیمان بێتەوە، پێداگری کرد لەسەر درۆیەکەی. بەو شێوەیە لەکۆتاییدا توانی بەسەری دا سەرکەوێت و تاوانەکە بخاتە ئەستۆی ئەو. پاشان هەردووکیان لەماڵەکە دەرکران.

رۆسۆ ملپێچەکەی دزی بوو تا وەک دەربڕینی خۆشەویستی خۆی بیدات بەو کچە. بەڵام لەبری ئەوەی سوودی پێ بگەیەنێت، زیانی پێگەیاند… لەبری ئەوەی کلی بۆ تێبکات؛ کوێری کرد.
کاتێک ڕۆسۆ ئەو چیرۆکەی ماریۆنی لەکتێبی دانپێدانان نووسی، چل ساڵ یان زیاتر تێپەڕیبوو. ئەو سوێندی بەخوا دەخوارد کە بەهۆیەوە چەندین جار خەوی زڕاوه و نەخەوتووە. ڕاستی بۆ ماوەیەک لەخەیاڵی ون دەبوو، جا درێژبێت یان کورت، بەڵام لەکاتی ناڕەحەتیدا دەهاتەوە بیری بۆ ئەوەی بکەوتە دڵەڕاوکێ. ویژدانی سەرزەنشتی دەرکرد و ئازاری دەدا تا ئەو ڕادەیەی هەندێک جار لەخەون دەیبینی که لەپشت تەمەکان لێی نزیک دەبێتەوە وەک ئەوەی پێی بڵێت: "بۆ وات لەگەڵ کردم ڕۆسۆ؟ نازانیت ناوبانگی منت لەماڵەکان لەکەدار کرد؟ نازانیت چیتر وەک خزمەتکار لای خۆیان کارم پێناکەن؟ چیم لێ کردبووی تاکو و□□رانم بکەی؟". دوای چل ساڵ دەهاتە پێش چاوی وەك ئەوەی چیرۆکەکە دوێنێ ڕوویدابێ. فرمێسک لەچاوەکانی دەهاتەخوارەوە و ڕوومەت و بالیفەکەی تەڕ دەکرد.
پاشان داڵغەلێدانەکانی گەورەبوون و خەیاڵ بەرەو نەخۆشی دەیبرد. تا دەهات گەورە تر دەبوو تا نزیک بوو ببێتە تاوان. لەساتەکانی تەنیایی و دڵتەنگی دا لەخۆی دەپرسی: "دەبێ چی بەسەر ماریۆنی هەژار دا هاتبێ؟ چی بەسەر ئەو کچە بچووکەدا هاتووه کە لەژیانیدا هەرگیز ئازاری کەسێکی نەداوە؟ ئایا ڕاستی هەموو خێزانەکان ڕەتیان کردۆتەوە و ئەویش بۆ نموونە ناچاربووە لەشفرۆشی بکات بۆ ئەوەی بتوانێت بژی؟ ماریۆنی هەژار بۆ کوێ چووە و لەچ ڕێگایەکدا ون بوو؟ ئایا داهاتووی و□□ران بووه، یان لەو شەرمەزارییە ڕزگاری بووه؟"
زۆر پرسیاری دیکە کە بەدرێژایی ساڵانێك دڵ و مێشکیان شێواند … لەپاییز یان زستانی تەمەنی دا بوو ئەو پرسیارانەش لێینەدەبوونەوە، دوژمنەکانیشی لەهەموو لایەکەوە بەدوایدا دەگەڕان و ه□□رشیان دەکردە سەری، دوای ئەوەی زۆر بەناوبانگ بوو، تەنانەت پاش ئەوەی کتێبەکانی لەلایەن ئسولییەکان لەپاریس و جن□ف و ئەمستردام بەجارێك سووتێنران، ببووه نیمچە ئەفسانەیەك. ئەوەش پاش گەورەبوونی ئەو منداڵە بچووکە بیژییە بوو کە کەس نەیدەناسی و بووه جان جاک ڕۆسۆ!
لەهەلومەرجێکی وەها تراژیدی دا کە لەکۆتایی ژیانی دا دەورەیدابوو، پێی وابوو بەهۆی ئەو (گوناحە کۆنە) ی کە ڕۆژێک ئەنجامی داوە، پەروەردگار تۆڵەی لێدەکاتەوە. خەریک بوو دڵخۆش بێت بەوەی ئەوانی دی ئەشکەنجەی دەدەن و ناوبانگییەکەی دەشێوێنن. هەروەک چۆن ئەو ماریۆنی ئەشکەنجەدا و ناوزڕاوی کرد. دوای ستەم و چەوساندنەوەی زیاتری دەکرد بۆ ئەوەی خۆی چاک بکاتەوە و ببێتە

کەفارەتی گوناهەکانیشی.
هەر لەو ساتەوە ڕقی لەدرۆکردن بۆوه، وەها لێی دوورکەوتەوە و لێی ترسا وەک ئەوەی تاوان بێت. تا بوو بەڕاستگۆترین نووسەر که ئەوروپا لەهەموو مێژووی خۆیدا بەرهەمی هێنا بێت، بێگومان جگە لەچەند نووسەرێکی دیکه. وەک هۆلدەرلین، کانت، گۆته. بۆیە لەپشت هەر لاپەڕەیەکی دانپێدانانەوە دەبینیت وەک ئەوەی دەنگی ڕاستی بێ قسە بکات نەک ئەو. لەشوێن تەواوی چاخێك، بووه‌ گوتەبێژی فەرمی بەناوی حەقیقەت. لەبەر ئەوه بوو کانت زۆر سەرسامی بوو پێی و وێنەکەی لەسەر مێزەکەی دانابوو تاکو چێژی لێ وەربگرێت و بەدڵنەوایی و ئارامییەوه بنووسێت کاربکات. هەروەها هۆلدرلین، هیگڵ، تۆڵستۆی، دۆست□یفسکی و چەندین کەسی دیکەی گەورە، یان گەورەی گەورەکان پێوەی سەرسام بوون. بووه پێغەمبەری سەردەمی مۆدێرن.
بەو شێوەیە ڕۆسۆ بڕیاری دا لەو کتێبە بەناوبانگەی (دانپێدانانەکان) دا بەڕاشکاوی خۆی لەبەردەم خوێنەران و نەوەکانی داهاتوودا ئاشکرا بکات. بڕیاری دا نهێنییەکانی خۆی بخاتهڕوو و دانیش بەهەموو لاوازی و کەموکوڕییەکانی دا بنێت. زیاد لەپێویستیش لەگەڵ خۆی توند بوو و بەتوندوتیژیس مامەڵەی لەگەڵدا کردووه و قسەی ناشرینی ئاراستەکردووه، تەنانەت زەویشی پێ سڕیوەتەوە! بەوەش لێپرسینەوەی ویژدانی لەهزری هاوچەرخی ئەوروپی دامەزراند. لێرەشەوەیە کێشندەیی دانپێدانانەکان و نەمرییەکەی، بەدرێژایی سەدەکان.
بەڵێ ئەو چیرۆکەی ماریون بەدرێژایی ڕۆژ و ساڵەکان دڵی دەکوشی. خۆزگەی دەخواست کارەساتێك بەسەری دا هاتبا و ئەو کارەی نەکردبا. ئەگەر بەلایەکدا ڕایان کێشابا و بەجیا پرسیاری ئەو بابەتەیان لێکردبا، دانی بەراستی دا دەهێنا و هەرگیز تۆمەتەکەی نەدەخستە پاڵ ئەو کچه. بەڵام زەحمەت بوو بۆی بەئاشکرا لەبەردەم هەمووان دانی بەگوناهەکەی دا بنێت.
لەو سێ لاپەڕەیەدا بەو واتایە دهڵێت: دوای کارەساتەکه ئەوەی لێ دەترسام سزا و لێدان و دەرکردن لەماڵەکه نەبوو. بەلکو شەرمەزاری بوو. لەهەموو شتێکی دونیا زیاتر لێی دەترسام. لەمردن زیاتر لێی دەترسام. من پێم باشبوو زەوی شەق بێت و لولم دات نەک لەبەردەم خەڵک دان بەوەدابنێم کە من دزم”. بۆیە ناچاربوو درۆ بکات و بەپێچەوانەی ویستی خۆی، ئەو تۆمەتبار بکات.
هەندێک جار بەبیرم دا دێت بپرسم و ئەوه بڵێم: ئایا پەیوەندی لەنێوان ئەو هەڵوێستەی ڕۆسۆ و ڕاستگۆیی ڕەفتار ل□و□لاتانی زۆر شارستانی وەک سویسرا دا نییە، که سویسرا و□لاتی رەسەنی ئەوه؟ ئایا

ویژدانی ئەخلاقی یان لەپرسینەوەی ویژدانی لەسەرانسەری ئەوروپا دانەمەزراندووە؟ بۆچی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لەوڵاتانی پێشکەوتوو، ورد و ڕێکوپێکن؟ بۆچی فێڵ و درۆ و ساختەکاری لەوڵاتەکانی ئێمەدا زۆر باون، کە ئێمە بانگەشەی ئیمان و تەقوا و خواپەرستی دەکەین؟ بۆچی تا زیاتر نوێژ بکەین و بەڕۆژوو بین و کڕنۆش بەرین زیاتر فێڵ دەکەین؟ بێگومان هەڵاوێری زۆریش هەیە و خەریکە داوای لێبووردن بکەم لەوەی وتم… بەڵام ئەوەی مەبەستمە ئەوەیە تۆ لەسویسرا، ئەڵمانیا، دانیمارک، نەرویج، سوید، یان وڵاتانی دیکەی ئەوروپی، ئەگەر بتەوێت، دەتوانیت ڕۆژنامە و کتێب بکڕیت یان سواری پاس ببیت بەبێ ئەوەی یەک فلس بدەیت، چونکە کەسێک نییە چاودێریت بکات. تەنها ویژدانت چاودێری تۆ دەکات. ئەوانە وڵاتانی عیلمانین هیچ شوێنەواری ئایینیان تێدا نییە و بەدەگمەنیش بەڕۆژوو دەبن و نوێژ دەکەن. کەچی سەد لەسەد ئەخلاقیین. ئێمە چۆن ڕوون بکرێتەوە؟ دان بەوەدا دەنێم، ئەوە سەرسامی کردم. بەچاوی خۆم ئەوەم بینی ئەو کاتەی سەردانی سویسرا و ئەڵمانیا و هۆڵەندام کرد، سەرسام بووم بەو دۆخە. بینیم هەموو هاوڵاتیان پارەی شتە کڕدراوەکانیان بەکاش دەدەن. هەرگیز کەس بیری لە فێڵکردن و پێشێلکردنی یاسا نەدەکردەوە. کەواتە لەوێدا شتێک هەیە پێی دەوترێت ویژدان و لە هەموو پۆلیسێک گرنگترە! ئامۆژگاریکەرێکی ناخی هەیە و ڕێگریت لێدەکات ئەگەر لادان، پێشێلکردنی ئەرک، یان کەمتەرخەمی لەکارەکەت بەخەیاڵ دا بێت. چۆن دەترسیت لەوڵاتێکی لەو جۆرە؟ چۆن گەشە ناکات و پیش ناکەوێت و لەناوی دا گوزەران خۆش نابێ؟ کە ویژدانی ئەخلاقی تەکمەی لەکولتووری ئەوروپی دا دامەزراند؟ ئەوان، چاکسازە ئایینییەکان و فەیلەسوفە گەورەکان و زاناکانی… زاناکان میراتگری پێغەمبەرانن.

ئایا تا ئێستا بیستووتە شارستانییەتێک بەبێ کەسایەتییە گەورەکان لەسەر پێی خۆی هەڵسێت و لەسەر حەقیقەت و بنەماکان بوەستێ و بشسووتێ بۆ ئەوەی ڕێگا بۆ ئەوانی دیکە ڕووناک بکاتەوە؟ ئایا شارستانییەتێکتان بیستووە لەسەر نەریتی ناڕاست و وردی لەمامەڵەکردن دروست بووبێ؟ گوێتان لەشارستانییەتێک بووە لەسەر شتێکی دیکە جگە لە ئەخلاقی باش سەریهەڵدابێ و گەشەی کردبێ؟

إنما الأمم الأخلاق ما بقيت

فإن هم ذهبت أخلاقهم ذهبوا

هۆکاری دیکەش هەیە پاڵم پێوە دەنێنن سەرسام بم بەدانپێدانانەکانی جان جاک ڕۆسۆ و لێرەشدا ناتوانم هەموویان ئاشکرا بکەم. ڕەنگە گرنگترینیان ئەوە بێت کە لەدایکم و سەرەتای منداڵیم و ئەو ڕوداوە زۆربەخشەی بوونمی دامەزراند نزیکی کردبێتمەوە. بەهەر

حاڵ چیرۆکی من لەگەڵ ئەو کتێبە دا درێژە، لەو کاتەوەیە کە دەیجورە تاریکەکانی ژیانی ناوەوەمی ڕۆشن کردۆتەوە، دوای ئەوەی بۆ یەکەم جار لەگوندی شاتنی مالبۆری لەدەوروبەری پاریس خوێندمەوە. ئەوە هەمان گوندەکەی پۆل ڕیکۆری فەیلەسوفی گەورەیە. هەروەها گوندی ڤۆلتێرە چونکە لەوێ لەدایک بووە و پەیکەرەکەشی لەپێشەوەیە. بەختەوەر بووم کە لەکۆتایی سەدەی ڕابردوو دا بۆڕێکەوت چەند ساڵێک لەوێ نیشتەجێ بووم. لەو ساوە ئەو کتێبە هەرگیز لەم جیانەبۆتەوە، بەتایبەتی لەساتە سەختەکاندا. یارمەتی داوم بۆ قوڵبوونەوە لەهەندێک پرسیاری تایبەتی و قبوڵکردنی ئەوانەی کە بەرگەیان ناگیرێ. لەڕاستیشدا ئەو کتێبانەی یارمەتیت دەدەن بۆ چارەسەرکردنی کێشە تایبەتییەکانت ژمارەیان کەمە. ئەوان بریتین لەکڵاورۆژنە رووناکەکانی ناو داخراوەکان.

سەرچاوە: https://aawsat.com ۲۱ی تشرینی دووەمی ۲۰۱۹

بەراو یان ڕێکەوت؟.. سەدیق سەعید ڕوانزی

ئەم دوو وشەیە، وەك دیاریکردنی کات لە ڕووی مێژوویەوە لە زمانی کوردی بەکاردێن، بەڵام بەشێك لە زمانزانان دەڵێن بەروار هەڵەیە و نابێ بنووسرێت و پەیڕەو بکرێت، چونکە ئاماژەیە بۆ ناوچەیەکی کوردستان و دەبێ ڕێکەوت بنووسرێت. لە فەرهەنگی ئەستێرە گەشەدا، بەراور لە بەرانبەر(تاریخی) عەرەبی هاتووە. بێگومان (بەراور) وشەیەکە هیچ پەیوەندییەکی بە (بەراوری) یەوە نییە کە مەبەست لێی ئەو ناوچە جوگرافییە یە کە کەوتۆتە سنووری پارێزگای دهۆك. واتا ئەوەی هەیە بەراورییە، وەك چۆن دەڵێین(ئەلەند بەرواری) و ناگوترێت(ئەلەند بەراور) ئەوانەی بڕوایان وایە بەروار لە بەراورییەوە هاتووە، وەك ئەوەیە بڵێن (سلێمانی) بکەنە (سلێمان) کە ئەوەی یەکەمیان شارە، ئەوەی تریان ناوە، کە لە ڕووی ماناو ڕێنووسیشەوە زۆر دوورن لە یەکتری. سلێمانی و بەرواری لێرەدا، لە ڕێگەی پیتی (ی)ەوە، سیفەتێکیان پێ دەدرێت کە ئاماژەن بۆ شوێن و

دەلالەتن بۆ هاوەڵناو. وشەی (بەروار) لە هەردوو وشەی(بەر) کە هاوەڵکاری شوێنییە، لەگەڵ (وار) کە ناوێکی سادەیە پێکهاتووە. بەر بەمانای خوارەوە دێت، واریش واتا شوێن و جێگەیەك کە ئاوەدانی تێدا بێت، چونکە گەر ئاوەدانی تیا نەبێت، پێی ناگوترێت وار. بەروار واتا دیاریکردنی شوێنێکی تایبەت و دیاریکراوە، کە ئەمەش نزیکمان دەکاتەوە لەوەی هەمان مەبەست بۆ ڕۆژ و کاتیش لە ڕووی مێژوویەوە بە کاربێت، کە مەبەست لێی دیاریکردنە بە تەواوەتی، وەك ئەوەی (بەر) و (وار) بە یەکەوە بێتە بەروار، واتا بەر لەوەی بگەینە وارەکە، سەرەتا لە بەرەکەین، دواتر دەچینە وارەکە، بەمەش شوێنە دیاریکراوەکە دەبێتە بەروار. ئەم وشەیە هیچ پەەیوەندی بە وشەی (بەرواری) یەوە نییە، کە ناوچەیەکی جوگرافی کوردستانە, لەلایەکی دیکەوە گەر بەراوردی بەراور بە ڕێکەوت بکەین، ئەوا دەبینین بەروار دروستترە لە ڕووی واتا، گۆکردن و نووسین، بە بەراورد لەگەڵ وشەی ڕێکەوت کە هاوواتا (سوتفەی) عەرەبییە، گەرچی هەردوو وشەکە بە ئاماژەکردن بە مێژوو، ڕۆژ و کات دێن کە ئەمەش نیشانەی بە بێشتی زمانی کوردییە. بۆیە ئەوە نییە بەروار هەڵەبێت، وەك ئەوەی کەسانێك لێکدانەوەی بۆ دەکەن، دەکرێ هەردوو وشەکە بەکار بێنین، بەڵام گەر بێتە سەر دیاریکردن و نووسین، ئەوا بەروار جوانترە لە ڕێکەوت و هیچ هەڵەیەکی زمانەوانی و بابەتی و واتایی لە وشەی بەروار نییەو ئەم وشەیە، بەکار هێنانی زۆر ئاساییە.

*ئەم بابەتە لەڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (9854) لە 25/11/2025 بڵاوکراوەتەوە.

کێشە لەسەر سەرۆک وەزیران!..
عوسمانی حاجی مارف

دوای چەند ڕۆژێک لە هەڵبژاردنی پەرلەمان، لە 17ی نۆڤەمبەردا، چوارچێوەی هەماهەنگی شیعە خۆی وەک گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی ڕاگەیاند، کە بۆ کۆی لیستەکانیان توانیان زۆرینەی دەنگی زیاتر لە ١٧٠ کورسی کۆبکەنەوە، لەهەمانکاتەدا لیستی هاوپەیمانی

ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدان بە سەرۆکایەتی سودانی پەیوەندیان بە چوارچێوەکەوە کردەوە.
بەپێی لێکدانەوە یاساییەکان، گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی ئەو بلۆکەی دەتوانێت هاوپەیمانی دروست بکات، کە زۆرترین کورسی پەرلەمانیان بەدەست هێناوە، بەمەش مافی پێکهێنانی حکومەتی نوێ مسۆگەر دەکەن، هەڵبەتە سودانی وەک لیستەکەی خۆی نەیتوانی بە تەنیا گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی پێکبهێنێت، بۆیە سەرەتا بەدوای هاوپەیمانانـدا دەگەڕا بە بەرپەرچدانەوەی چوارچێوەی هەماهەنگی شیعە، بۆیە هەوڵیدا پارتی دیموکراتی کوردستان و محەمەد حەلبوسی سەرۆکی پارتی پێشکەوتن وەک گەورەترین حزبی کوردی و سوننە ڕازی بکات بە ئەوەی هاوپەیمانی لەگەڵ لیستی هاوپەیمانی ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدان دروست بکەن و گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی پێکبهێنن.
پارتی دیموکراتی کوردستان و حەلبوسی پەیوەندیەکی باشیان لەگەڵ سودانی نییە، ڕازی نەبون بەو هاوپەیمانێتیە و نەشیانویست ڕوبەڕوبونەوه لە بەرامبەری چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەدا بکەن.
سودانی هەوڵیدا ئەوەی لە ساڵی 2021 ڕوویدا دووبارەی بکاتەوە، وەک هاوپەیمانی نێوان سەدر و بارزانی و حەلبوسی، سودانی بە خۆشی بە باشی دەیزانی هەوڵێکی مەحکومە. تەنانەت ئەگەر پارتی دیموکرات و محەمەد حەلبوسی ڕێکبکەون بە هاوپەیمانی لەگەڵیدا، ئەوا توانای ئەوەیان نەدەبوو دژی چوارچێوەی هەماهەنگی بوەستنەوە، کە ئێران پشتیوانیان دەکات!.
هەر بۆیە ئەوەی جێگای سەرنجە سودانی لە ناچاریا پەیوەندی بە چوراچێوەی هەماهەنگی کردەوە، بەڵام لەم پەیوەندی و هاوپەیمانیەدا، چەند دەتوانێت جارێکی تر ببێتەوە بە سەرۆک وەزیران و حکومەت پێکبهێنێت؟، ئەمە پرسیارێکی جدیە!، لەنێو ئەو کێشەو کێشمەکێشانەی نێوان چوارچێوەی هەماهەنگیدا، سودانی پێگەیەکی بەهێزی نیە و دۆخەکە وەها نیشان ئەدات فرسەتێکی وەهای بەدەستەوە نیە و شانسی بونەوەی بە سەرۆک وەزیران زۆر بەرتەسک بێتەوە.
هەڵبەتە ئاشکرایە کە سودانی ڕووبەڕووی دژایەتیەکی توند دەبێتەوە لەناو لیژنەی هەماهەنگی شیعەدا و لەنێو توندترین نەیارەکانیدا، وەک نووری مالیکی سەرۆکی هاوپەیمانی دەوڵەتی یاسا و قەیس خەزعەلی سەرۆکی عەسائیب ئەهلی حەق و باڵە سیاسیەکەی بزووتنەوەی سادقون..، ئەوانە سەرۆک وەزیرانێکیان دەوێت کە هیچ بەرنامەیەکی سیاسی و حزبی و سەربەخۆی نەبێت و بڕیارەکانی جیا نەبێت لە ڕێکەوتنەکانی نێوان لایەنەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی.
عەلی موسەوی، سیاسەتمەداری شیعەی سەر بە ڕێکخراوی بەدر، کە

کوتلەیەکی چەکدارە و باڵێکی سیاسیی نزیک لە ئێرانە و هادی عامری سەرۆکایەتی دەکات، ڕایگەیاندووە، خەزعەلی چاوەروانی سیاسی گەورەی هەیە، سوودانیش هەڕەشە لەو چاوەروانیە دەکات، بۆیە سروشتیە کە خەزعەلی دژایەتی پێدانی خولی دووەمی سودانی بکات.

جگە لەو ئ□ پۆزسیۆنەی کە سوودانی لە لایەن مالیکی و خەزعەلیەوە ڕووبەڕووی دەبێتەوە، هێزە میلیشیا شیعەکانی سەر بە ئێران، پێدانی خولی دووەم بە سوودانی ڕەتدەکەنەوە و تۆمەتباری دەکەن بەوەی کاردەکات بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی واشنتۆن بۆ چەکداماڵینی میلیشیاکان.

عەلا حەدادی، سەرکردە لە هاوپەیمانی دەوڵەتی یاسا بە سەرۆکایەتی نوری مالیکی ئاشکرای کرد کە چەند فراکسیۆنێک لە چوارچێوەی هەماهەنگیدا بە ئاشکرا دژی درێژکردنەوەی ما□ی سەرۆکوەزیرانی سودانین. جەختیشی لەوە کردەوە کە ئەو کوتلەیانە نوێکردنەوەی خولی سودانی ڕەتدەکەنەوە و کاندیدێکی دیکەیان پێ باشترە.

سەرکردەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی بەدوای سەرۆکوەزیرانێکدا دەگەڕێن، کە بەردەوامیی بەرژەوەندییەکانیان مسۆگەر و پاریزراو بێت، بەتایبەتی بەرژەوەندیەکانی هێزە میلیشیاکان.

جگە لەوەی پەیوەندیی شەخسی مالکی و سوودانی لەڕادەبەدەر خراپە، گومانی تیا نیە کە مالیکی بە تەواوی ڕەتیدەکاتەوە خولی دووەمی سەرۆکایەتی بدرێتەوە بە سودانی، مالیکی و خەزعەلی و زۆربەی کتلەکانی چوارچیوەی هەماهەنگی نایەوێت سەرۆکوەزیرانی نوێ، بڕیارەکانی سەربەخۆ بێت، لە ئەنجداو و سیاسەتی چوارچێوەی هەماهەنگی و دەوری ئێران.

لە کاتێکدا ڕاستە کە هاوپەیمانی سودانی سەرکەوتنی بەرچاوی لە هەڵبژاردنەکاندا بەدەستهێناوە، بەتایبەتی لە باشووری عێراق، بەڵام ئەم سەرکەوتنە گەرەنتی خولی دووەمی بۆ ناکات بە لەبەرچاوگرتنی ئەو دژایەتییە توندەی کە ڕووبەڕووی دەبێتەوە لەلایەن سەرکردە باڵاکانەوە لە چوارچێوەی هەماهەنگیدا، تەنانەت بە پشتیوانی ئەمریکاش دانانی سودانی ئاسان نا بێت.

لە کاتێکدا پشتبەستنی سوودانی بە پشتیوانی ئەمریکا یان بە دەستکەوتەکانی لە خولی یەکەمیدا ناتوانێت ڕووبەڕووی چوارچێوە و فراکسیۆنەکان ببێتەوە، بەڵام گەرانەوەی بۆ چوارچێوەکە بۆ پێکهه□نانی گەورەترین بلۆکی پەرلەمانیە، کە ڕەنگە یەک یان دوو وەزارەت بۆ لیستک□ی بەدەست بهێنێت.

دانوستانە سیاسیەکان لە چوارچێوەی بلۆکی شیعە بە سەرۆکایەتی چوارچێوەی هەماهەنگی بەردەوامن، سەبارەت بە هەڵبژاردنی سەرۆکوەزیرانی نوێی عێراق، گەر پێشتر بە سودانیەوە هەشت کاندید

بەرچاو بوون، لەم پرسەیەدا ئێستا سێ ناو وەک کاندید دەرکەوتوون: عەبدولئەمیر ئەلشەمەری، وەزیری ناوخۆ، حەمید ئەلشەتری، بەرپرسی هەواڵگری، هەروەها قاسم ئەعەرەجی، ڕاوێژکاری ئاسایشی نیشتمانی عێراق، ئەم سێ بژاردەیە دیارترین بژاردەن.
لەلایەکی ترەوە پەیوەستە ئاماژە بەوە بدەین کە قەیرانێکی ئابوری لە ئارادایە بەهۆی کەمی نەختینەیی و بەرزبوونەوەی قەرزە ناوخۆییەکان و ترس لە دابەزینی نرخی نەوت و دابەزین بەهای دیناری عێراقی لەبەرامبەر دۆلاردا، وەها پێشبینی دەکرێت حکومەتی داهاتوو ناچار دەبێت بەهای دیناری عێراقی بەرامبەر دۆلار دابەزێنێت، لە 141 دینارەوە بۆ دەوروبەری 200 دینار، بەمەبەستی پێدانی مووچەی فەرمانبەران و خانەنشینی و چاودێری کۆمەڵایەتی. هەنگاوێکی لەو شێوەیە، ئەگەر ڕوو بدات، قەیرانێکی شۆککەر لە عێراقدا بەدوای خۆیدا دەهێنێت و دەشێت ڕووبەڕووبوونەوەیەکی نوێ لە نێوان حکومەتی داهاتو و تەواوی سیستەمی سیاسی لەگەڵ ڕای گشتی عێراقدا بهێنێتە ئاراوە.
سەبارەت گفتوگۆکانی سۆشیال میدیا و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی عێراقی سەبارەت بە ناسنامەی سەرۆکوەزیرانی داهاتووی عێراق ئەوەیە کە سودانی دووبارە دەستنیشان دەکرێتەوە، یان هێزەکانی هاوپەیمانی (شیعە) کاندیدێکی دیکە هەڵدەبژێرن؟
لە کاتێکدا سەرنج هەیە لە سەرسودانی بەوەی کە لە ماوەی سەرۆکایەتیەکەیدا خەزێنەی عێراقی کەمکردۆتەوە و ملیۆنێک عێراقی بۆ کارە حکومییەکان دامەزراندووە، وەک هەوڵێک بۆ دامرکاندنەوەی ناڕازیبونی گەنجانی بێکار و بەرگرتن بە گەڕانەویان بۆ سەر شەقامەکان، بەمانایەک کاری لەسەر وەڵام بە قەیرانی ئابوری نەکردووە.
خاڵێکی دیکەی پەیوەندی نێوان پرسەکانی کەسایەتی سەرۆک وەزیرانی داهاتوو، پەیوەستە بە قەیرانی ئابووریەوە، کە قەوارە سیاسیە شیعەکان مەرجیان بۆ هەڵبژاردنی سەرۆک وەزیران داناوە، پێدەچێت هەوڵێک بێت بۆ دابەزاندنی ئەو سەقفەی کە سودانی کاری لەسەر دەکرد. سەرکردەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی دەیانەوێت پێگەی سەرۆک وەزیران زیاتر بەرتەسک کەنەوە، تا مالکی یا هەرکەسێکی تر نەتوانێت تەواو کۆنتڕۆڵی دەسەڵاتەکەی بکات. لەلایەکی تریشەوە شیکارییە ئابوریەکان ئەوە دەردەخەن کە بە هەر بەرمیلێک نەوت تەنیا ٩٠ دۆلار دەتوانێت هەموو پێداویستیە داراییەکانی حکومەتی داهاتوو دابین بکات، نرخی ئێستای نەوت لە دەوروبەری ٦٢.٥٦ دۆلاردایە، هیچ ئاماژەیەک بۆ بەرزبوونەوەی لە داهاتویەکی نزیکدا نیە، لە ڕاستیدا پێدەچێت ئەگەری دابەزینی نرخی نەوت زیاتر بێت.

واقیعەکە ئەوەیە کە دانیشتووانی عێراق و کوردستان چاوەڕوانییان لە سیستەمی سیاسی ئێستا نیە، کە پێکهاتەیەکە لە لایەن و هێزی تائفی و قەومی میلیشیا، هەڵبژاردنەکان و خواستەکانی هاوڵاتیان بۆ ئاسایش و ئازادی و دادپەروەری و باشبژێوی و خۆشگوزەرانی و لێپرسینەوە لە گەندەڵی و گەندەڵکاران ئاسۆیەک نیشان نادات، ، ئەمەش کەشوهەوای دۆخەکە لە ئێستاوە گرژی و ئاڵۆزی زیاتر خراپتر دەکات.

ئەوەی جێگای سەرنجە ئەنجامی هەڵبژاردن ئاشکرای دەکات کە میلیشیا چەکدارەکان و هاوپەیمانە سیاسیەکانی سەر بە ئێران زیاتر نفوزی خۆیان چەسپاندووە، بە سەرکەوتویی باڵادەستی مەیدانی شەڕەکانیان بە دەسەڵاتی فراوانتری پەرلەمانیش گواستەتەوە. ئەم دەرئەنجامە ڕێگە خۆش دەکات میلیشیاکان لە چوارچێوەی پێکهاتە سیاسیە فەرمیەکان کاربکەن، ڕێگەیان پێدەدات کاریگەرییان لەسەر پێکهێنانی حکومەت هەبێت و سیاسەتەکان ئاراستە بکەن بۆ خزمەتکردنی بەرژەوەندیەکانیان و فراوانکردنی کۆنترۆڵی خۆیان بەسەر دامەزراوە سیاسی و ئەمنیەکانی عێراقدا.

ئەم چڕبونەوەی دەسەڵات بە هێزە میلیشیاکان دەبێتە هۆی ناهاوسەنگی زیاتری دەسەڵات لە بەرژەوەندی ئەو قەوارانەی کە لە دەرەوەی دەسەڵاتی دەوڵەت کاردەکەن و بە شێوەیەکی سیستماتیکی دامەزراوە حکومیەکان لاواز دەکەن، سنور بۆ هەر سەرۆک وەزیران دادەنێن گەر بەدوای هەڵوەشانەوەی میلیشیاکانەوە بێت.

لە هەمان کاتدا دانوسان و رێکەوتنی نێوان لایەنەکان لەسەر بنەمای شیعە و سونە و کورد، لەلایەکی ترەوە دەوری دەخالەتی بەردەوامی ئەمریکاو ئێران لە سەر چارەنوسی عێراق، تاچەند پێشبینی ئەوەی لێدەکرێت کە بتوانرێت سەقامگیری و ئاسایش لە عێراقدا بەدەست بهێنرێت؟. بە ئاشکرا دەبینین ململانەی نێوان “شیعە و سونە و کورد” هەمیشە پرە لە گرژی. بۆیە پێویستە ئەو پێکهاتە تائیفی نەتەوەیی و ئیسلامیە سیاسیە لە ریشەوە لەسەر پێکهاتەی حکومەت داببرێت. پێکهێنانی حکومەتێک بکرێتە رێگەی چاکسازی، کەلەسەر بنەمای هاوڵاتی بون و غەیرە دینی و غەیرە نەتەوەیی بە بێ بونی دەسەڵاتی میلیشیا دامەزرێت.

کۆڕی ناساندن بە سێ کتێبی نوێی دڵشاد کاوانی لە هەولێر بەڕێوەچوو.

بە ئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆری نووسەران و ڕۆشنیران لە هۆڵی شەهید مەهدیی خۆشناو لە بارەگای یەکێتیی نووسەرانی کورد، لقی هەولێر. ڕۆژی شەممە، ڕێکەوتی ٢٠٢٥//٢٩/١ کۆڕی ناساندن بە سێ بەرهەمی نوێی دڵشاد کاوانی نووسەر و ڕۆمانووس بەڕێوەچوو.

کتێبەکان پێکهاتبوون لە کتێبی پەڕینەوە بە قاچ، سەفەری نامەکان. قەسیدەی شیعریی شەوە بیابانییەکانی لم.

سەرەتا نووسەر تیشکی خستە سەر بەرهەمەکانی و پاشان د. هێمن عومەر خۆشناو خوێندنەوەی بۆ کتێبەکان کرد ودواتر ڕا و بۆچوونی نووسەران لەسەر کتێبەکان خرانە ڕوو، بە گرینگیی سەیر کرا و پێشوازییەکی باشی لێ کرا.

لەمیانەی کۆڕەکەدا فەرهەنگ غەفوور بەڕێوەبەری ڕۆشنبیریی و هونەریی هەولێر. چەپکە گوڵی بەدیاریی بە نووسەر بەخشی.

دڵشاد کاوانی بە ماڵپەڕی گوتی: کۆڕەکە یەکێک بوو لە کۆڕە گەرموگووڕەکانی لقی هەولێر و جێگەی ڕەزامەندی بەشداربووان بوو.

کۆڕەکە لەلای مەسعوود پەرێشانی شاعیر بەڕێوە چوو. لە کۆتایدا کتێبەکان واژووی لەسەر کرا.

گوندی لاجان، غەزەیەکی بچووک!..
کامل احمد

ناسیۆنالیزم هەر ڕەنگ و ناوەکی هەبێت دژ بە بەرژەوەندییەکانی هەژاران و کرێکارانە.
ئەوەی ئەمڕۆ لە لایەن هێزەکانی پارتی و پارێزەرانی کۆمپانیا و پاڵاوگەی لاناز دژ بە خەڵکی گوندی لاجان دەکرێت لە گەمارۆدانی گوندەکەیان و بەزۆر ڕاگواستنیان، هیچی کەمتر نییە لەو جینۆساید و گەمارۆدان و ڕاگواستنە زۆرەملیانەی ئیسرائیل لە غەزە. ئەم ڕووداوانەی گوندی لاجان باشترین بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە نەتەوەپەرستی و بەرژەوەندییەکانی سەرمایە هیچ جیاوازییەک ناکات کاتێک بەرژەوەندییەکانی دەکەوێتە مەترسییەوە. جا ئەو دەستدرێژی و گەمارۆدانە خانەخۆیی و خۆماڵی بێت وەک ئەوەی لە لاجان ڕوودەدات یان لە ژێر ناوی زمان و نەتەوەیەکی ترەوە بەڕێوەبچێت و دەرەکی بێت وەک ئەوەی ئیسرائیل لە غەزە پیادەی دەکات. پارتی و ئیسرائیل هەردوولایان هەمان دەسەڵاتی سەرمایەداران و پارێزەرانی بەرژەوەندییەکانی سەرمایە و کۆمپانیا بازرگانییەکانیانن و ئامادەن خەڵکی خانەخوێ و دەرەکیش لە خوێن هەڵکێشن و بێ خانەولانەیان بکەن.
ئەم دەرسێکی ڕوون و ئاشکرایە کە ناسیونالیزمی کورد دوژمنی سەرسەختی کرێکاران و هەژارانی کوردستانە و هیچ بەرژەوەندییەکی هاوبەش لە نێوان سەرمایەدارن و هەژاراندا نییە و وەهمی نەتەوەیی پووچە. هەموو پشتیوانییەک بۆ خەڵکی گوندی لاجان و کرێکارانی کۆمپانیای لازار لەم بەرەنگاربوونەوەیاندا. گرنگترین کارێکیش ئەوەیە کە کرێکاران و هەژارانی گوندی لاجان بەو هەوڵە فریوکاریانەی هەردوو زۆنی سەوز و زەرد هەڵنەخەڵەتێن و نەبنە بەشیك لەم شەڕەی نێوان ئەوان لە نێوان قازانچپەرستە هەرکییەکان لە هەردوو زۆنەکەدا.

کامل احمد

٠١،١٢،٢٠٢٥

بۆچی خەڵك هیوای بە پەرلەمان نەماوه؟.. رێبوار یاسین فەتاح

لەگەڵ هەر پرۆسەیەكی هەڵبژاردندا، مشتومڕی بەشداریكردن یان بایكۆت لەناو شەقامی سیاسی و میللی دروست دەبێت، تەنانەت ئەو مشتومڕە ڕۆچۆتە ناو خێزانەكانیشەوە، ئەمەش سەرەنجامی گشت ئەو پێشێلكاری و شكاندنانەیە، كە حزبەكان بەرامبەر بە پەرلەمان كردویانە.

خەڵكی ئاسایی، جیاوازی ناكات لە نێوان پەرلەمانی عێراق و كوردستان، چونكە خودی حزبەكانن ئەو جیاوازیەیان نەهێشتوەو لەبەر دەنگ، یەكتر ریسوا دەكەن و بانگەشەكانیان زۆر لۆكاڵی كردوە، جگە لەوەی سوككردنی پەرلەمانی كوردستان لەلایەن ئەم حزبانەوە وای كردوە كە خەڵك بە یەك چاو سەیری هەموو پرۆسەیەكی هەڵبژاردن بكات. بەوەی تەنیا نمایش و شانۆگەری□كەو هیچ گۆڕانكاری دروست ناكات. ئەمە جگە لە ئەزمونی شكستخواردوی ئۆپۆزسیۆن لەناو كوردستان و عێراقیشدا.

بە هەموو پێوەرێك، پەرلەمان لە كوردستان، تەنیا بۆ ئارایشتی دەسەڵاتی سیاسی□ تا وەك ڕوپۆشێكی ئازادی و دیموكراسی پیشانی جیهانی بدەن. ئەگەرنا، لەوەتەی كورد خاوەنی پەرلەمانە، لەوەتەی كورد هەڵبژاردن دەكات لەم باشورە، كەمترین جار ئەنجامەكان وەك خۆی قبوڵ كراوە، زۆرترین جاریش شكۆی پەرلەمان شكێنراوە، سەرەتا بەوەی كە هیچكام لە دەسەڵاتداران و كوڕانی بنەماڵە دەسەڵاتدارەكان ئامادە نین بچنە پەرلەمانەوە، دووەمیش چەندینجار ئەم پەرلەمانە شكێنراوە بە داخستن بێت یان پەكخستن، دوایەمینیان پێكنەهێنانیەتی كە ساڵێك بەسەر هەڵبژاردنیشدا تێپەڕی.

لایەنێكی دیكەی بێ ئەرزش كردنی پەرلەمان، رەوانە كردنی شایەرو بێژەرو كەسانی نەخوێندەوارو بەتاڵە بۆ ناو ئەو موئەسەسە گرنگە، كە بەشێكیان تەنانەت جگە لە موچەكانیان، ئاگاداری هیچ كارێكی پەرلەمان نین و بەشداری ناكەن و ساڵانە چەند جارێكی كەم قسەیەك دەكەن یان هەر ناشیكەن.

بۆیە پەرلەمان بۆ بەشێكی زۆری حزبەكان و كادرەكانیان بۆتە بازاڕێكی كەسابەت و هیچ پەیوەندی بە بەرگری لە بەرژەوەندی

خەڵكەوە نیە.
لەلایەكی دیكەوە، پەرلەمانتاران و فراكسیۆنەكان كەمترین پرۆژەیان هەبوە پەیوەست بێت بە ژیانی خەڵكەوە، بگرە ئەوانەی كە زۆرترین جار دەردەكەون لە میدیاو سۆشیال میدیا، كەمترین كاریان لە پەرلەمان كردووە.
دوایین گورزیش لە پەرلەمان درا، داخستنیەتی بەو جۆرەی ئێستا دەیبینین كە ساڵە زیاترە هەڵبژاردن كراوە، نە كۆبۆتەوەو نە هیچ ڕۆڵێكی هەیە لە خێراتر كردنی پرۆسەی پێكهێنانی كابینەی نوێی حكومەت. لەولاشەوە پەرلەمانتاران هەر ڕۆژەی لە شوێنێك دەردەكەون و مانگانە موچەی خۆیان وەردەگرن، بێ ئەوەی هەڵوەستەكیان لەسەر نەبونی ئەو شوێنە هەبێت كە موچەی لێ وەردەگرن. ئەمەش هیچ جیاوازیەكی نییە لەگەڵ ئەوەی كە دەوترا قیتارمان نییەو چەندین موچەخۆری قیتاریش هەن.
سەرەنجامی هەموو ئەم هۆكارانەش، دامەزراوەی پەرلەمان بۆتە دامەزراوەیەكی بێبەها لای خەڵك و بڕوای تەواوی لا دروست كردون كە بەشداری كردنیان لە هەڵبژاردن وەك بەشداریە لە سێرك و نمایشێكی بێبەها.

بۆچی هەڵبژاردن شەرعیەتی نیە؟

لە ١٩٩١ـەوە حساب بۆ ئینسانی كوردستان نەكراوە، ئێستا سەركردەی حزب خزمەتگوزاری، ئازادی مرۆڤ و پڕۆژەی گەورە بە خەڵكی دەفرۆشن. گەورەترین پڕۆژە لەلای من، بەرزڕاگرتنی بەهای مرۆڤە، كە حزبی كوردستان ژێرپێی خستووە.

سەركردایەتی پارتی و یەكێتی نە گرفتیان لەنێوانە، نە لەگەڵ بەغداد ناكۆكن، دوژمنی وەهمی دەئافرێنن لەلایەن سیاسیەوە بۆ شاردنەوەی شكست و نەبوونی ئەقڵی هاوچەرخی حوكمڕانی.

ئەوەی سەركردایەتی پارتی و یەكێتی لەلایان گرنگ نەبێ و بێبەها لێی بڕوانن، مرۆڤە، بەتایبەتیش مرۆڤی كوردستان.

هەڵبژاردن نە سیاسەتی دەسەڵاتدار دەگۆڕێ، نە ڕووخساریان، ئیدی دەبێ دەنگدان بۆچی بێ؟

گەر دەنگدان بۆ پەڕلەمانی كوردستان زیاد لە ساڵێك لەمەوبەر تا ئەمڕۆ هیچی بەرهەم نەهێنابێ، بۆچی هەڵبژاردنی عێراق بەرهەمی دەبێ؟

دەنگ بە پەڕلەمان و حکومەت نیە، بەڵکو بە نوێکردنەوەی بەمریدبوونە بە پارتی و یەکێتی، کە زۆربەی زۆرتان بە زاڵم و گەندەڵ لە قەڵەمیان دەدەن.

دەنگدان گروپێکی نوێی سیاسی ناهێنێتە سەر حوکم تا بە سیاسەتی هاوچەرخ و حەکیم دەسەڵاتی کوردی یەکبخەن و پەڕلەمان، حکومەت و دەسەڵاتی دادوەری ڕیفۆرم بکەن. نەخێر، هەر ئەو شەڕە قسەیەمان گوێ لێدەبێ کە پارتی و یەکێتی لە ١٩٩١ەوە سەرقاڵین و خەڵکی پێ چەواشە دەکەن.

دەنگدان کۆتایی بە سەرکوتکردن و تەرۆری نەیاری پارتی و یەکێتی و ڕۆژنامەنووس ناهێنێ، بەڵکو شەرعیەتیان پێدەدات لەوەی کردوویانە و لەوەش لە داهاتوودا دەیکەن.

دەنگدان هیچ کەسێك زیندوو ناکاتەوە کە بووەتە قوربانی پارتی و یەکێتی و شەڕی خۆکوژیان.

دەنگدان کۆتایی بە کاریگەری تورك و فارس لە کوردستاندا ناهێنێ، بەڵکو زیادتری دەکات.

دەنگدان میدیا ئازاد ناکات و کۆتایی بە مۆنۆپۆلی پارتی و یەکێتی بەسەر میدیادا ناهێنێ، شەرعیەتیان پێدەدات.

دەنگدان شەڕی پارتی و یەکێتی لە کەرکوك و ناوچەی جێناکۆکدا کۆتای پێناهێنێ، و نایگۆڕێ بە سیاسەتێکی حەکیمانە کە مافی مرۆڤ لەو ناوچانەدا بپارێزێ، بەڵکو شەرعیەت دەدات بە بەردەوامبوونی سیاسەتی شکست.

دەنگدان شەڕی نێو سەرکردایەتی حزب بنەبڕ ناکات، بەڵکو دەسەڵات دەدات بە گروپی دەستڕۆیشتوو بە سەرکوتکردنی زیادتر.

دەنگدان کۆتایی بە قەیرانی موچە ناهێنێ، قوڵتری دەکاتەوە. شەڕی موچە بڕبڕەی پشتی ستراتیجی حوکمڕانی پارتی و یەکێتیە، کە هەمووشمان دەزانین چارەسەری تەنیا بنەبڕکردنی گەندەڵی و دامەزراندنی حکومەتی تەکنۆکراتە.

دەنگدان ئابووری کوردستان نابووژێنێتەوە و لاوان ناخاتە سەرکار، ئەوەی لە پۆستی گرنگدا دادەنرێ، دەبێ نزیکی کەسێکی دەستڕۆشتووی نێو حزب خێڵ بنەماڵە بێ.

پارتی و یەکێتی کۆمەڵێکیان دامەزراند، هاوڵاتبوون تێیدا بێبەها یە و پێشکەوتن لەسەر بنەمانی توانای مر□ق نیە، بەڵکو لەسەر نزیکیە لە کەسێکی دەستڕۆیشتووە؛ پێشکەوتن لە پیشەدا توند گرێدراوە بە سەرشۆڕیەوە بۆ سەرکردایەتی پارتی و یەکێتی. ئەوی نەبێ بە گوێڕایەڵی حزب خێڵ به نەماڵە، هەرگیز جێی لە دەسەڵاتی حزبدا نابـێتەوە.

دەنگدان کۆتایی بە داگیرکردنی موڵکی گشت ناهێنێ، بەڵکو دەنگت پسوڵەی داگیرکردنی زیادترە.

ئەگەر دەنگدان پێشتر هیچی پۆزەتیفی نەهێنابـێتە نێو ئیدارە و سیاسەتی کوردستانەوە، دەنگت، سەکۆی گەندەڵی و سەرکوترکردن و ئازادی مر□ق ت□سکتر دەکاتەوە.

لە ژیاندا هەموو ئازادین چیمان دەوێ، ئێوەش ئازادن، بەڵام ئەوەی لەلای من هەناسەی ژیانە ئەمەیە: بیناکردنی مر□ق ل□نێو کۆمەڵێکی هاوچەرخی ئازاددا کە هەموو مافمان یەکسان بێ لەبەرامبەر قانون و دەستگای هاوچەرخدا.

پارتی و یەکێتی بەربەستن لەبەردەم پێشکەوتنی کوردستان و مر□قدا، دەنگدان هیچ ناگۆڕێ.

رێبوار یاسین فەتاح